

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

АТ — Акціонерне товариство
ВУЦВК — Всеукраїнський центральний виконавчий комітет
Всевидав (Всеукрвидав) — Всеукраїнське видавництво
Всеуито — Всеукраїнське учительське видавниче товариство
МВС — Міністерство внутрішніх справ
МНО — Міністерство народної освіти
НКОЗ — Народний комісаріат охорони здоров'я
ПОЮР — Потребительное общество юга России
ПССТ — Полтавська спілка споживчих товариств
Укрцентраг — Українське центральне агентство з постачання і розповсюдження творів друку
УНР — Українська Народна Республіка
УНІК — Український науковий інститут книгознавства
УСРР — Українська Соціалістична Радянська Республіка
УТА — Українське телеграфне агентство
УЦР — Українська Центральна Рада

ВСТУП

В Україні, як і в усьому світі, видавнича діяльність відіграє роль визначного соціального та культурного явища, позитивно впливаючи на суспільство, сприяючи формуванню громадської думки, спонукаючи до активної діяльності державні, наукові й громадські організації. Вона є важливою галуззю людської діяльності, яка забезпечує передачу інформації в часі у вигляді текстового й ілюстративного матеріалу.

Книгознавчі розвідки за часів радянської влади проводили Ю. Меженко, С. Постернак, В. Ігнатієнко, Ант. Козаченко, К. Довгань, К. Копержинський, А. Щербак, І. Золотоверхий, О. Дей, О. Молодчиков.

Висновки радянських дослідників полягали у твердженні, що досягнення книгодрукування в Україні 1917–1920 рр. є заслугою більшовицької революції. Приміром, О. Дей та О. Молодчиков наголошували, що нова українська книга після жовтневих подій 1917 р. набула якісно нових рис, а саме марксистсько-ленінську партійність, ідейність, народність, служіння інтересам будівників нового життя.

Радянські науковці не повною мірою використовували архівні документи, що завадило створенню цілісного об'єктивного уявлення про формування та розвиток книговидання в державі; орієнтація на ідеологічно упереджені схеми призвела до ігнорування висвітлення видавничої справи років Української революції.

Події з життя радянського суспільства середини 1980-х років стали потужним поштовхом для перегляду й переоцінки історіографії народу України загалом та історії книговидання зокрема. Доктрина розвитку і діяльності КПРС на офіційному рівні почала переосмислюватися в дусі «демократичного соціалізму», але потрібен був час для усвідомлення повороту суспільного життя.

З прийняттям незалежності України бере відлік новітній етап досліджень доби Української революції. Відхід від заідео-

логізованості дозволив вітчизняним вченим узятися до проведення якісно нових досліджень у цій галузі. Доступ до раніше засекречених архівних документів сприяв незалежному науковому пошуку, об'єктивності, вірогідності й вичерпності джерельної бази в оцінці формування книговидавничої справи в Україні та діяльності її видавничих осередків. Постає робота з освоєння нової методології наукових розробок становлення українського книговидання, зокрема інше усвідомлення цього історичного факту, виокремлення концептуальних орієнтирів і підходів.

Можливості, що з'явилися останніми десятиліттями, дали змогу ефективніше вивчати, вводити до наукового обігу різноманітні джерела, відкривати нові горизонти пізнання й осмислення спірних питань. Серед досліджень у галузі видавничої справи необхідно виокремити ті, що характеризують динамічну актуальність проблематики й розкривають закономірності розбудови книговидання в Україні. Акцентують питання щодо діяльності урядів (УЦР, УНР, Гетьманату, Директорії), які усвідомлювали необхідність змін у державі, відносячи до переліку невідкладних завдань розвиток видавничої справи як могутнього фактора піднесення духовності народу та формування національної свідомості.

Для вирішення цих питань авторка здійснила комплексний підхід, а саме: надала узагальнювальні відомості про політику українських і радянського урядів в управлінні видавничою справою, показала процес організації державних інституцій, виокремила характерні особливості книговидання в регіонах України, схарактеризувала діяльність видавничих осередків, проаналізувала кількісні показники випущених ними книг і розкрила основні складники системи книгорозповсюдження.

Сучасні вчені внесли суттєві доповнення до об'єктивного висвітлення тенденцій утворення українського книговидання за допомогою введення до обігу нових історичних джерел і фактів, щоб належним чином відобразити реальний хід подій, створити атмосферу правди, глибокого і конкретного осмислення тих подій.

Науковий доробок дослідників О. Дроздової, Т. Ківшар, Д. Розовика, Н. Романюк, М. Сенченка, Ю. Телячого, М. Тимошика, Л. Фіть та інших певною мірою заклав підвалини для подальших розробок зазначеної проблематики. Праці згаданих авторів стали вагомим підґрунтям для вивчення державницького курсу розбудови видавничої справи, забезпечення населення літературою рідною мовою, створення українських видавництв, налагодження випуску нової навчальної та історичної літератури, без якої неможливим було будівництво української держави.

Так, історичний аспект видання української художньої книги як складника культуротворчої діяльності української інтелігенції в період національного відродження розкрито в роботі Ю. Телячого. Історію Книжкової палати України, яка сьогодні має найбільший фонд друкованої продукції, виданої на терені нашої держави, починаючи від 1917 р., у контексті становлення державної бібліографії вперше комплексно висвітлено у праці М. Сенченка, а загальні тенденції історії видавничої справи вивчав М. Тимошик.

Особливою вагомістю вирізняються роботи, скеровані на дослідження видавничої сфери в регіонах України — це дослідження Н. Романюк, Т. Кароєвої, О. Дроздової, В. Ханко, Н. Подоляко. Вивчення характерних особливостей книговидавання в регіонах України допомагає розв'язати важливі й актуальні питання в частині друку видань і діяльності видавничих осередків у межах певних територій. Зокрема, у праці Н. Романюк досліджено видавничу справу Єлисаветграда, цікавий її «Каталог Єлисаветградських видань»; Л. Фіть вивчала книжкову справу в Черкасах, розвідка Т. Кароєвої розглядає книговидавничу справу Поділля, висвітливши недостатньо досліджені її сторінки та заповнивши певні прогалини; видавничу справу Сумського краю досліджувала Н. Подоляк. Золотоніський книгодрук проаналізовано в роботі О. Силки (за редакцією). Видавничу діяльність освітніх осередків Полтавщини вивчали О. Дроздова та В. Ханко, українську книгу південного

регіону досліджувала Н. Малиновська; перший рік Української революції проаналізовано в праці С. Петрова, присвяченій видавничій справі Києва.

Діяльність окремих видавничих осередків в умовах якісних змін, що відбувалися в роки революції 1917–1920 рр., досліджена вченими незалежної України. Науковцями декларується нагальна потреба у визначенні сутнісного впливу різних факторів на роботу видавництв. Зосередив увагу на роботі видавничих осередків загал молодих учених, а саме: О. Левчук проаналізувала роботу одного з найбільших видавництв України — «Книгоспілки», результатом наукових пошуків В. Хоню стала розвідка про функціонування видавництва «Вік», Л. Фіть об'єктом вивчення обрала черкаське видавництво «Сіяч», Г. Зленко дослідив перші українські видавництва Одеси. У 2002 р. побачила світ книга «Видавництво Mathesis», через рік вийшло дослідження М. Бельского про роботу одеського «Видавництва М. Козмана».

Певним аспектам порушеної теми, зокрема щодо функціонування товариств «Просвіта» — одних із найактивніших просвітницьких осередків, які зуміли згуртувати навколо себе яскраву плеяду видатних представників національної інтелектуальної еліти й встигли зробити багато корисних справ у царині видавничої справи, збереження української мови, розвитку національної освіти, проіснувавши до початку 1920-х років, присвячені праці С. Зворського, С. Масюка, М. Філіповича, В. Зеленого, Г. Кудряшова, Т. Чугуя.

Розвиток книговидання національних меншин описують роботи М. Рибаківа та К. Авгітидіса.

Чільне місце займають дослідження з висвітлення діяльності окремих постатей, які плідно працювали заради згуртування українського суспільства та розбудови нації, забезпечуючи доступ до інформаційних ресурсів, а саме до книжкових видань. Відомі праці В. Ляхощького про видавничо-редакційну роботу І. Огієнка; Л. Неживої та М. Думанської щодо літературної та видавничої діяльності М. Грінченко, яка у 1917–1918 рр.

керувала однойменним видавництвом. Дніпропетровська обласна універсальна наукова бібліотека репрезентувала дослідження про видавничу діяльність А. Кащенка.

У колі українських вчених наукові розвідки зазначеного періоду мають пріоритетні напрями, зокрема домінантою серед опублікованих робіт є дослідження щодо випуску навчальної літератури, однак недостатньо праць стосовно загального стану книговидавання в Україні, про що свідчать публікації в періодиці. Левову їх частку присвячено освітянській тематиці, а саме випуску україномовних підручників, що висвітлено у статтях О. Гордійчука, Н. Крика, Е. Мельника, Н. Матвієнко.

Важливим складником при вивченні книговидавання часів Української революції стали публікації М. Низового, Т. Гринівського. Видавничу діяльність товариства «Друкарь» вивчав С. Білоконь, відома стаття про роботу видавництва «Дзвін» Г. Білоцерківської та Л. Гальчук; публікація О. Яворської ознайомлює з діяльністю одеського видавництва «Омфалос», а К. Ходарченко — із традиціями книгодрукування на Чернігівщині.

Загалом, можна стверджувати, що дослідження сучасних українських науковців значно розширюють уявлення про становлення і розвиток книговидавання в роки Української революції. Напрацювання джерел, їхній аналіз та узагальнення дали змогу зробити висновок, що ця галузь була важливим компонентом українського національного руху. Саме завдяки працям дослідників останніх десятиріч повернуто до наукового обігу бібліологічну спадщину керівників тогочасних урядів М. Грушевського, В. Винниченка, С. Петлюри, І. Стешенка.

Вчені дійшли висновку, що саме за часів Української революції закладено підвалини вітчизняного книговидавання, яке стало потребою часу. Представники видавничої сфери головним завданням визначили доведення власної вартості й права української книги на існування.

На сучасному етапі науковці зробили значний внесок у подолання стереотипів комуністичної системи, сьогодні відбу-

вається осмислення потреби виправлення всіх викривлень, притаманних працям радянських дослідників щодо книговидавничої справи 1917–1920 рр.

Зазначимо, що джерельну базу дослідження становить широке коло різноманітних за своїм походженням, інформативністю, змістом і характером матеріалів. Центральне місце в комплексі джерел досліджуваної проблеми склали архівні документи.

Основний масив інформації, залученої до написання роботи, становили матеріали архівів України щодо діяльності УЦР, УНР, Гетьманату, Директорії, які належали до закритих фондів і довгий час були недоступними для науковців і фахівців.

Основною архівною базою стали Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України), Центральний державний історичний архів України (ЦДІАК України), Центральний державний архів громадських об'єднань України (ЦДАГО України), фонд Державного архіву друку Книжкової палати України.

Авторкою опрацьовані архівні матеріали фонду ЦДАВО України: Ф. 166 «Міністерство освіти України», Ф. 182 «Агітаційно-інструкторські поїзди імені В. І. Леніна, імені І. В. Сталіна, імені III Інтернаціоналу, «Червона Україна» при ВУЦВК і Реввійськраді Південно-Західного фронту», Ф. 1009 Полтавське товариство «Просвіта», Ф. 1113 «Управління преси та інформації Української Народної Республіки», Ф. 1184 «Головне управління по справах друку Української Держави», Ф. 1336 «Комісар по справах друку Харківського губернського громадського комітету», Ф. 2201 «Міністерство освіти Української Держави».

Досліджуючи діяльність окремих видавництв, авторка використала документи ЦДАВО України, зокрема: Ф. 3576 «Всесвіт», Ф. 3919 «Дзвін», Ф. 4303 «Друкарь», Ф. 3585 Правобережна філія «Українського видавництва в Катеринославі «Товариство на вірі» (Кам'янець-Подільський), ЦДАГО Украї-

ни — Ф. 1 «Центральний Комітет Комуністичної партії України», ЦДІАК України — Ф. 707 «Управління Київського учбового округу».

Вагомою джерельною базою роботи став значний масив опублікованих документів, а саме законодавчі акти, ухвали з'їздів, нарад, доповіді Губернських народних земств і управ, кооперативних товариств і спілок, статuti й матеріали звітів, планів, проспектів і каталогів видавничих осередків зазначеного періоду, зокрема використано документи щодо діяльності товариств «Дзвін», «Друкарь», «Вернигора», «Час», «Криниця», «Всеукраїнський кооперативний видавничий союз», «Союз», «Дніпросоюз», «Всевидав».

У роботі авторка спиралася на законодавчі документи, почерпнуті з видань «Вісника Державних Законів для всіх земель Української Народньої Республіки» (1919) та «Збірника узаконень і розпоряджень Робітничо-Селянського Уряду України» (1919). Допоміжну інформацію надавав збірник документів і матеріалів «Книга и книжное дело в Украинской ССР» (Київ, 1985). Тематична структура видань дає змогу відстежити диференційованість національної політики різних урядів у видавничій сфері.

Окрему групу джерел склали часописи «Книгарь», «Літературно-науковий вістник», «Вільна Українська Школа», «Наше минуле», «Кооперативна зоря» тощо.

Отже, різні групи джерел, а саме архівні документи, опубліковані наукові монографії, законодавчі акти, публікації в періодичних виданнях дали змогу проаналізувати політику українських урядів у видавничій сфері, роботу як українських видавничих осередків, так і нацмешин та зробити узагальнення і висновки, виділивши особливості творення книговидання у роки Української революції.

Крім того, авторкою укладено бібліографічний покажчик книжкових видань, випущених у 1917–1920 рр. (в електронному вигляді, у форматі Word).

Виявлено переважну більшість книг і, попри можливі лакуни, з максимальною повнотою відтворено випуск книжкових видань зазначеного періоду.

У процесі роботи над покажчиком опрацьовано тогочасні каталоги видавництв і сучасні бібліографічні покажчики книжкових видань, видані в різних країнах, електронні каталоги бібліотек як українських, так і зарубіжних, а також найбільший фонд україніки, що зберігається в Державній науковій установі «Книжкова палата України імені Івана Федорова».

Отже, зіставлення інформації з різних джерел, складений бібліографічний покажчик книжкових видань допомогли вивчити питання розвитку книговидавництва в часи Української Центральної Ради, Української Держави та Директорії УНР всебічно та на цій основі отримати вірогідні результати.

РОЗДІЛ 1

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ КНИГОВИДАВНИЧОЇ СПРАВИ В РОКИ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ

1.1. Витоки національного книговидавання

Велике значення для розвитку людини, нації, держави має національна культура й одним із найкращих її провідників є книжка, написана рідною мовою. Історично так склалося, що на початок ХХ ст. українські землі входили до складу Російської імперії, а інші — Австро-Угорської, частина земель належала Польщі й уся територія була охоплена соціально-політичними суперечностями.

Самодержавницькі закони Російської імперії, які діяли до 1917 р. перешкоджали застосуванню української мови у державній, науковій, освітній, культурній сферах діяльності суспільства, запроваджена цензура слідувала, щоб «ніяка книжка, журнал, часопис, навіть Святе Письмо, не могли вийти у світ рідною мовою народу, який проживав в російській імперії. Лише контрабандним шляхом вдавалося часом дістати до країни друковане українське слово з того боку кордону, з Галичини, де австрійсько-польський режим був у цьому сенсі значно толерантніший за російсько-царський» [1].

Револуційні події 1917–1920 рр. стали переломними, знаковими в історії української державності. З одного боку, в цей час зроблено значні кроки до створення умов для соціально-гуманітарного розвитку суспільства, зокрема розбудови української вищої освіти та шкільництва, піднесення національно-культурного життя. З іншого — події політичних реалій заклали фундамент для формування основних засад національної безпеки незалежної Української держави.

Тож, не випадково звертаємося сьогодні до сторінок історії вітчизняного книговидавання, з метою досягнути важливості закономірностей та суперечностей тогочасних подій, розкрити

недостатньо досліджені аспекти культурної спадщини українського народу, зокрема в царині видавничої справи, яка відіграла важливу роль у створенні нової державотворчої ідеології.

Доречно спочатку розглянути статистичні дані випуску книжкових видань в Україні до революційних подій 1917 р.

Про частку української книжки у загальнодержавній друкованій продукції Російської імперії повідомляють кількісні показники книжкової виставки 1912 р., на якій були вказані твори, видані в 1911 р. Огляд засвідчив, що українською мовою вийшло 242 назви, українська книжка посідала лише дев'яте місце серед народів Росії [2], хоча згідно з переписом населення 1897 р. друге місце в імперії займали носії української (за тогочасною термінологією — малоросійська) мови — 22 380 551 особа, або 17,8% від загальної кількості населення [3].

Збереглися кількісні показники випуску книжкової продукції в Російській імперії за передвоєнний 1913 р. Було надруковано 228 назв книг українською мовою (10 місце у списку книг, виданих за мовами), накладом 725 585 примірників, вартістю 151 660 руб (для порівняння — російською мовою вийшло 26 629 назв книг, накладом 98 819 108 примірників, вартістю 33 739 721 руб) [4]. Інше видання, аналізуючи обсяг і характер книговидавання народів царської Росії, що мали свою писемність, наводить дані, які свідчать, що у 1913 р. в Україні на 10 тис. населення рідною для нього мовою випускалося — 0,1 видання [5].

Необхідно зазначити, що з понад 98 млн примірників книг, надрукованих 1913 р. в Росії, майже вся навчальна література для вищих та середніх закладів освіти, наукова, технічна, художня — виходили російською мовою та надходили в Україну з Москви та Санкт-Петербурга.

Загальні статистичні дані друку книжкових видань 1913 р. подає і журнал «Радянський книгар» за 1931 р. «в Україні 1913 р. видано 5579 назв книг, з них 50% складали видання Києво-Печерської Лаври, близько 25% — офіційні звіти земств

та міського самоврядування про їхню діяльність. Далі — звіти гірничопромисловців та конярів, до 5% навчальна книга, яка мала на меті допомогти учням збагнути премудрості класичної школи. До їх послуг видані різні підрядкові переклади з поясненнями до старих грецьких та латинських творів.

З художньої літератури в Україні російською мовою майже нічого не видано, а те, що видано, можна віднести, говорячи сучасною мовою, до відділу «халтура». Це куплети та анекдоти на зразок: «Не бей мене мама. Замуж выдавай». І близько 150 книг українською мовою. Тільки декілька з них «малоросійського» характеру, решта ж — цінні зерна української культури» [6].

Отже, обсяг книг українською мовою становив лише 4% від загальної кількості видань, надрукованих 1913 року.

Варто назвати окремі міста України, в яких книговидання розвивалося досить активно, і найбільшим центром був Київ.

Згідно з довідником «Россия 1913 год...» книги видавали в 476 містах і населених пунктах Російської імперії (у довіднику зазначені 29 міст, в яких видано більше як 100 назв). Київ посів четверте місце після Санкт-Петербурга, Москви й Варшави за кількістю випущених книг. Окрім Києва, в переліку наведених міст, шосте місце займала Одеса, дев'яте — Харків, тринадцяте — Полтава і двадцять четверте — Херсон (таблиця 1.1.1)

Таблиця 1.1.1

**Кількість книг, які вийшли в 1913 р.
в Російській імперії (за місцем видання)**

№	Місто	Кількість назв	Наклад	Вартість (руб)
1.*	Санкт-Петербург	7 816	31 792 064	16 418 821
2.	Москва	6 182	45 025 517	12 439 249
3.	Варшава	3 712	6 857 041	1 876 961
4.	Київ	2 019	5 201 980	1 631 739
6.	Одеса	1 194	4 443 995	831 215

9.	Харків	850	719 715	251 101
13.	Полтава	286	373 331	39456
24.	Херсон	133	120 985	23691

* Порядковий номер міста за кількістю випущених назв.

Зауважимо, що видавнича діяльність у Києві була доволі жвавою. З 99 найбільших видавництв Російської імперії (враховані ті, які випустили понад 20 назв книг) у 1911 р. фігурують 5 київських — це Києво-Печерська Лавра (20 місце), видавши 87 назв книг; «Издательство И. И. Самоненко» (53 місце) та видавництво «Сотрудник» (54 місце), які видали по 41 книзі кожне; «[Южно-русское книгоиздательство] Ф. А. Йогансон» (78 місце) випустило 28 книг; «Киевский епархиальный мисс. Совет» (81 місце) — 26 книг.

Наклади видань дореволюційного періоду надав С. Петров у монографії «Книжкова справа в Києві» (Київ, 2002), зазначивши, що книги Києво-Печерської Лаври мали тираж 4000 примірників, а видавництв: «Ф. А. Йогансона» становили 3100, «И. И. Самоненка» 1000–2000, «Сотрудника» 2000–3000.

Крім того, у Києві 1913 р. успішно працювала 31 книгарня, 80 книжкових лавок і безліч дрібних торговців, а київський книжковий ринок поступався тільки Санкт-Петербургу, Москві та Варшаві. Найпопулярніші книгарні працювали на Хрещатику [7].

З початком Першої світової війни кількість випущених книг зменшилася. Українська книжка в 1915 та 1916 роках за висловом В. Ігнатієнка «падає». Причини, безперечно, політичного характеру — це роки імперіалістичної війни й найбільших репресій царського уряду проти друкованого українського слова, коли «майже цілком був заборонений друк українських книжок, а те, що друкувалось, носило характер контрабанди» [8].

Відомий діяч культури С. Єфремов зазначав, що «безглузда цензура над змістом, а ще більш безглуздіші вимогання щодо правопису примусили наших авторів і видавництва заки-

нути всяку видавничу роботу... Друкувати книжки було річчю мало не безнадійною, і видавництва, не змовляючись навіть, усі гуртом поклали собі перечекаати це нове лихоліття, сподіваючись, що воно довго принаймні не затягнеться» [9].

Новий період розвитку української книги розпочався у 1917 р. Завдяки діяльності урядів: Української Центральної Ради (УЦР), Української Народної Республіки (УНР), Гетьманату, Директорії — видавнича справа в державі стала могутнім фактором підйому духовності народу та формування національної свідомості. Вперше книговидання розглядалося на державному рівні, надавалася організаційна підтримка та фінансова допомога видавничим осередкам, які діяли на терені України, внаслідок чого в рази зріс випуск книжкових видань українською мовою. Державницький курс щодо розвитку книговидавничої справи та забезпечення населення літературою рідною мовою підтримали відомі політики, громадські діячі, освітяни, письменники, які прямо чи опосередковано впливали на видавничі процеси.

1917–1920 рр. стали періодом зародження багатьох українознавчих напрямів, одним з яких була організація вітчизняної видавничої галузі. Від видавничої діяльності значною мірою залежало вирішення найважливіших ідеологічних, політичних, освітніх завдань культурного відродження.

Українські уряди спромоглися створити умови для розбудови книговидання, заснувавши державні інституції в галузі видавничої справи, виділяючи кошти для налагодження праці видавництв, перед якими поставили завдання — мобілізувати всі сили, щоб в умовах нестачі друкарської техніки (українського шрифту в достатній кількості, сучасного поліграфічного обладнання), підготовлених кадрів, випускати необхідну літературу і в потрібній кількості, адже ще ніколи країна не мала такої великої потреби у книзі, як у роки Української революції.

Не стояли осторонь від розбудови національного книговидання і видавничі осередки громадських, наукових, кооперативних установ та освітянських закладів і як наслідок їхньої

роботи кількість надрукованих книг українською мовою у 1917–1920 рр., становила 4244 назви.

Крім того, упродовж 1917–1920 рр. (за результатами дослідження авторки) вдалося виявити загальну кількість виданих книг, а саме 11 476 назв (табл. 1.1.2). Ця цифра відповідає створеному авторкою бібліографічному показнику книжкових видань, надрукованих у роки Української революції. Метою укладання показника стало формування бази даних книжкової друкованої продукції, випущеної у 1917–1920 рр. для дослідження книги в історичному, соціокомунікаційному та бібліографічному аспектах.

Нові дослідження показали, що кількісні показники випуску книг у зазначений період у 2,2 раза більше, ніж ті, які використовують наукові кола України й донині, а саме зібрані УНІ-Ком і надруковані в періодичному виданні «Книга» № 2 за 1923 р. (1917 р. — 1373 назв книжкових видань, 1918 р. — 1526, 1919 р. — 1414, 1920 р. — 860).

Таблиця 1.1.2

Кількість книг, випущених в Україні за мовами

Рік	Мова			Всього
	українська	російська	інші	
1917	965	2 547	157	3 669
1918	1 433	1 302	108	2 843
1919	1 069	1 672	327	3 068
1920	777	957	162	1 896

Дані таблиці свідчать, що найбільше книжкових видань вийшло у 1917 р. і цей показник упродовж 1918–1920 рр. не було перевершено. 1917 р. позначився, за висловом А. Козаченка, «...різким переломом. Від цього року розвиток книжкової продукції щільно переплівся з далшим розвитком революції на Україні» [10]. Книжкові видання висвітлювали політичні події, які відбувалися в країні; містили наукові факти; надавали відомості з питань освіти, культури, релігії, міжнаціональних

відносин; давали поради практичного змісту та характеру, а також демонстрували можливості української мови.

Зауважимо, що відомі тогочасні книгознавці вже наприкінці Української революції робили перші спроби охарактеризувати видавничий рух. Так, С. Постернак зазначав, що перед жодною з галузей українського культурного життя революція не поставила таких величезних завдань, як перед видавничою справою. Автор наголошував на важливому моменті: в часи революції «книжки викидували не тисячами, а десятками й сотнями тисяч, і все те тонуло в розбурханім національнім морі. Двері українських книгарень не зачинялися, приходять і приїжджають з сіл, містечок, хуторів, забирають по стільки примірників, скільки давали книгарні. Ціла величезна стихія» [11].

Вагомим внеском у вивчення книговидавничої справи була праця Ю. Меженка, яка стала одним із найповніших тогочасних досліджень. Науковець висловив думку, що «на тлі розвитку революції спочатку національної, а з 1919 року й соціальної, має виступити історія української книжки в найголовніших та в найвизначніших її виявленнях» [12]. Слід підкреслити, що Ю. Меженко був першим керівником утвореної за часів Директорії Головної Книжкової палати в Києві й перші друковані праці присвятив питанням книгознавства.

Отже, наведені твердження, характеристики та висновки науковців, які досліджували видавничу справу років революції, дають підстави констатувати, що однією зі значущих переваг книговидавництва в Україні цього періоду було стрімке збільшення друку книжкових видань у порівнянні з випуском книг у Російській імперії, а особливо важливим за своїм значенням стало зростання друкованої української книги, тобто забезпечення населення літературою рідною мовою, що було викликане ідеологічними та просвітницькими потребами суспільства.

ЗМІСТ

Частина I

Перелік умовних скорочень	5
---------------------------------	---

Вступ	6
-------------	---

Розділ 1. Суспільно-політичні чинники формування книговидавничої справи в роки Української революції

1.1 Витоки національного книговидання	14
---	----

1.2 Реформаторська діяльність українських урядів у видавничій сфері.....	21
---	----

1.3 Створення державних інституцій	38
--	----

Розділ 2. Особливості творення вітчизняного книговидання: виклики та здобутки

2.1 Тенденції розвитку вітчизняного книговидання	52
--	----

2.2 Організація регіонального книговидання в Україні	70
--	----

Київська губернія	77
-------------------------	----

Харківська губернія	114
---------------------------	-----

Херсонська губернія	135
---------------------------	-----

Катеринославська губернія	159
---------------------------------	-----

Полтавська губернія.....	175
--------------------------	-----

Подільська губернія	192
---------------------------	-----

Чернігівська губернія.....	208
----------------------------	-----

Волинська губернія.....	218
-------------------------	-----

Таврійська губернія.....	228
--------------------------	-----

Розділ 3. Вплив революції на піднесення книговидавничої справи національних меншин України: міністерства великоруських, польських та єврейських справ.....

	236
--	-----

Розділ 4. Характерні риси роботи вітчизняних книговидавців

4.1 Діяльність видавничих осередків	261
---	-----

4.2 Тематичний аспект книжкових видань, випущених у роки Української революції.....	288
--	-----

Розділ 5. Книгорозповсюдження в Україні	
у 1917–1920 рр.	316
Висновки	336

Частина II

Алфавітний покажчик видавництв та видавничих товариств: 1917–1920 рр.	342
Список використаних джерел	401